

YAZI- Memleketin diyaneti ve hukuku kimden sorulur?

Kemal Can: Son yıllardaki siyasi gerilim imalatında –iktidar daha çok zorlandığı için, eskisi gibi- gündelik meseleler yerine “kavramsal” konuların daha ağırlık kazandığına tanık oluyoruz. Hedef 2023 iddiasıyla Cumhuriyet, beka davasıyla bayrak, yerli-millî ölçütüyle de millî egemenlik kavram havzaları kolay dolduruldu, bent oluşturabilecek kurumsal yapılar ise işlevsizleşti.

29 Nisan 2020 tarihli yazı burada:

<https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2020/04/29/memleketin-diyani-ve-hukuku-kimden-sorulur/>

Hadisenin fişegi geçen hafta sonu atılmıştı. Haftaya sert gündem başlıklarından biri olarak giriş yaptı. Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın Ramazan'ın birinci günü, ilk Cuma hutbesinde yaptığı konuşma, tartışmalara ve artık alıştığımız üzere hemen ardından gelen soruşturmalara konu oldu: Erbaş “İslam zinayı en büyük haramlardan kabul ediyor. Lutiliği, eşcinselliği lanetliyor. Nedir bunun hikmeti? Hastalıkları beraberinde getirmesi ve nesli çürütmesidir bunun hikmeti” demişti. Kuran'da geçen bir kıssadan yola çıkarak cinsel ayrımcılığa, mesnetsiz güncel (salgın) bir suçlamaya yürüyen haliyle, Anayasa ve uluslararası hukuk açısından fazlasıyla sorunlu bir yorumdu bu. Sosyal medyada oluşan tepkiler yanında bazı barolar, Erbaş hakkında suç duyuruları içeren açıklamalar yaptılar. Mesele bu noktadan sonra başka bir muhteva kazandı. Bir takım devlet yetkililerinin, sözcülerin, bakanların, valilerin, kayyımların “Erbaş yalnız değildir” etiketi altında paylaşımları başladı. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'ın “Erbaş'ın sözleri ilahi hükmüdür” paylaşımındaki “Allah'ın hükmüne dil uzatanlar bu dünyada da ahirette de hüsrandır” sözü, işin sürüklendiği noktayı mükemmel özetliyordu. Bu örgütlü –ve galiba hazırlıklı- sahiplenmenin hemen ardından, Erbaş'ı kınayan barolar hakkında da soruşturmalar açılmaya başlandı. Son olarak Cumhurbaşkanı meseleye dahil oldu ve “kullanılan üslup, konu ve şahıs boyutunu aşır doğrudan İslam'a yönelen kasıtlı bir saldırı halini almıştır. Zira Diyanet İşleri Başkanımıza yapılan saldırı devlete yapılan saldırıdır” dedi.

En üst ve en yetkili mercii tarafından dine ve devlete saldırı olarak işaret edilmesinin, bunu emir telakki edenlerce nasıl ilerletileceğini tahmin etmek zor değil. Sorunlu bir yorumun dine ve devlete saldırı kapsamında ele alınmasının gerekçeleri ve sonuçları hakkında tartışmadan önce bir küçük hatırlatma yapayım. Diyanet İşleri Başkanı'nın bu yorumuna benzer bir olay altı hafta önce yaşanmıştı. 16 Mart'ta Habertürk'te konuk olan Ali Rıza Demircan, korona salgını vesilesiyle Erbaş'la neredeyse birebir aynı biçimde, İslam tarafından yasak edilen zina ve eşcinselliğin hastalıklara neden olduğunu söylemişti. Bu sözler tepkilere neden olmuş, hatta programın sunucusu Veyis Ateş, “ilahi hüküm” dile getiren Demircan ile ilgili bir açıklama yayınlamak zorunda kalmıştı: “Mevzuyu toplumu ayırıştırıcı konulara getirmesinden ve yayın ilkelerimizle bağdaşmayan nitelikte beyanlarda bulunmasından ve buna yayın esnasında gereken tepkinin gösterilememesinden dolayı çok üzgün olduğumu belirtmek isterim”. Anlaşılan medya kuruluşlarının yayın ilkeleriyle çelişen “yorum”, devletin temel nitelikleri açısından pek bir sorun teşkil etmiyor. Benzer bir başka örnek, Yıldız Teknik

Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Bedri Gencer'in erken yaştaki evliliğe verilen dini ruhsata aykırı davranışın depresyon şeklinde belalar yarattığı iddiası. Gencer'in dersleri bu ifadeleri nedeniyle geçici olarak durdurulmuştu. Bu pencereden bakılınca Habertürk ve Yıldız Teknik Üniversitesi'ne de soruşturma açılması gerekmez mi?

Olayın ilahiyat cephesi ve teolojik yönü bambaşka bir konu. Sadece Müslümanlıkla sınırlı olmayan bu geniş münazara için başvurulabilecek çeşitli kaynaklar mevcut. Ayrıca bir ibadet ayının başlangıç günü için çok uygun bir tema olup olmadığı, konuşacak başka konu bulunup bulunmadığı da başka bir soru işareti elbette. Özel olarak Erbaş'ın söylediklerinin ne kadar "ilahi hüküm" sayılabileceği konusu ise Berrin Sönmez'in yazısında söylediği gibi son derece tartışmalı. Uluslararası sözleşmelerle (Avrupa İnsan Hakları ve İstanbul Sözleşmesi) güvence altına alınmış olan "ayrımcılığın yasaklanması" gibi sarıh hukuki bir meselenin, "ilahi hüküm" gerekçesiyle bir engizisyon tartışmasına dönüştürülmesi ise başlı başına bir sorun. Erdoğan, yaptığı açıklamada "Elbette Diyanet İşleri Başkanımızın sözleri kendini Müslüman olarak tanımlayan kişiler için bağlayıcıdır. Kendini bu sıfatlarla tanımlamayanlar için söz konusu ifadeler sadece bir görüşten ibarettir" diyor. Yani dolaylı olarak Erbaş'ın sözlerine itiraz etmeyi ancak inanç dairesinin dışına çıkmakla mümkün olabileceğini işaret ediyor. Ancak burada durmayıp, Diyanet İşleri Başkanı'nın bir devlet görevlisi, din konusunda devlet adına konuşmaya yetkili tek merci olduğunu hatırlatarak, ettiği sözün "devlet sözü" kabul edilmesi gerektiğinin de altını çiziyor. Özetle, Erbaş'ın söylediklerine uymak ihtiyari ama halen yürürlükte olan temel pek çok hukuki norma aykırı olarak söylediklerine itiraz etmek ise suç.

Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı meselesiyle ilgili çok eski ve geniş bir tartışma var. Öncelikli olarak bir din kurumu mu olduğu yoksa bir devlet kurumu mu olduğu ve gerekliliği üzerine, sadece laik/seküler çevrelerde değil dini cemaatler arasında da farklı yaklaşımlar söz konusu. Hatta daha eski yıllarda İslamcı çevreler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din alanını kontrol altına almak için devlet tarafından kurulmuş olmasını daha fazla sorun ederdiler. Özellikle 12 Eylül'ün, sonra çok uzun süren sağ iktidarlar döneminin fikri ve siyasi hegemonyasının ve en son olarak da milliyetçi ittifakıyla bütün yerli-milli hassasiyetleri "parti-devlet" (iktidar) şemsiyesinde toplayan zihniyetin yaklaşımıyla bu hikaye biraz değişti. Ali Erbaş'ın göreve gelmesiyle birlikte, daha belirgin biçimde Diyanet İşleri Başkanlığı bir devlet kurumu olmaktan daha ileri giderek bir iktidar müessesesine dönüştü. Cumhurbaşkanı'nın kampanyasına bağlı zekat sayılabileceği fetvasından Beştepe'de VIP Cuma'ya kadar çeşitli icraatı hep birlikte izledik. Devletin ve hukukun dinselleştirilmesi konusunda fiili olmanın ötesine taşınan adımlar da atıldı. Dini referanslara dayalı etik ilkeler Resmi Gazete'de yayınlanır oldu. "Toplumun bir kesiminin inançlarını aşılamak" kalıbı kullanarak, "dine karşı suç" sık işlem gören bir soruşturma başlığı haline geldi. Bu süreçte Diyanet de yargıdan Merkez Bankası'na, Meclis'ten üniversitelere kadar kurumsal bütün alanlar gibi neye hizmet etmesi gerektiği konusunda yeniden formatlandı.

Cumhuriyet fikrinin ve onun ayrılmaz tamamlayıcısı olarak düşünülen laikliğin, birileri "ilahi hükümleri" referans göstererek alan ihlali yapmasın diye kurduğu ve görev yüklediği Diyanet

İşleri Başkanlığı'nın, bugün ihtiyaca göre "ilahi hüküm" seçerek birilerinin işini kolaylaştırıp birilerinin hayatını zorlaştırma işini üstlendiği anlaşılıyor. Bunun devletin ve hukukun dinselendirilmesi ve laiklik başlığı açısından tartışılmaya muhtaç çok tarafı var. Hem Erbaş'ın sözleri hem de onu eleştirildiği için açılan soruşturmalar üzerinden sert bir hukuksal tartışma açmak da gerekiyor. Ancak meselenin ortaya çıkışı ve ele alınışının, son yılların bütün başlıklarında olduğu gibi çok kuvvetli bir siyasi yönü ve aşırı siyasallaşma tarafı var. İktidar siyasi alanı kendisi dışındaki herkese kapatırken, daraltırken yöntem olarak sadece yasaklamayı kullanmıyor. Bazı alan kapatmalar işgal, ele geçirme ve taşma gibi yollarla sağlanıyor. Bu anlamda dinsel referansları devlete hakim kılacak bir hareketlenmenin tam tersi, siyaseti başkaları için mayınlı olabilecek din ve inanç minderine çekmek de çok kullanılan yöntem. Cami bahçesinden taş atıp, alınacak cevaba –bazen bunu bile beklemeden- "camiyi taşıyorlar" diyebilmek gibi. Baroların dini fetva veremeyeceği için dini yorumları hukuki tartışmaya açmasının 'yetki dışı' sayılması böyle mümkün oluyor. Bu sadece inanç alanıyla da sınırlı değil. Son yıllardaki siyasi gerilim imalatında –iktidar daha çok zorlandığı için, eskisi gibi- gündelik meseleler yerine "kavramsal" konuların daha ağırlık kazandığına tanık oluyoruz. Hedef 2023 iddiasıyla Cumhuriyet, beka davasıyla bayrak, yerli-milli ölçütüyle de milli egemenlik kavram havzaları kolay dolduruldu, bent oluşturabilecek kurumsal yapılar ise işlevsizleşti. Devam eden ve yoğunlaşma istidadındaki bu tuzaklı siyasileştirmeye, olgusal değil kavramsal karşılıklar verilmediğinde ise istenen amaç kolayca hasıl oluyor. "Millet yutmuyor" cevabının fazla bir önemi yok, çünkü yutturulmak istenen değil sürdürülmek istenen bir durum söz konusu.